

РОЗДІЛ 1

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 336.011

Січняк О. О.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНІЙ ФІНАНСОВІЙ ТЕОРІЇ

Досліджено погляди науковців на сутність бюджетно-податкової політики та здійснено їх аналіз. На основі останнього виокремлено спільні та відмінні риси у баченні предмету дослідження різними авторами. Сформовано та обґрунтовано авторське бачення сутності бюджетно-податкової політики та надано її уточнене визначення, що в цілому не суперечить сучасному науковому розумінню.

Ключові слова: бюджетно-податкова політика, фіскальна політика, бюджет, державне регулювання економіки, економічна теорія, термінологія.

Постановка проблеми. Питання бюджетно-податкового регулювання та його місця в загальній економічній політиці держави завжди стояло досить гостро, воно охоплює багато сфер життєдіяльності суспільства та держави. Сьогодні в умовах високої динаміки економічного середовища, складності і комплексності процесів у ньому бюджетно-податкова політика здобула особливу актуальність та являє собою складний конгломерат як на рівні мотивів і цілей, так на рівні інструментарію. Незважаючи на досить багатий історичний опит існування держави як інституції, бюджетно-податкова політика, перебуваючи на межі декількох суспільних наук, із точки зору теорії постійно розглядалася у різних для кожного часу доміантних парадигмах, тому на даному етапі наукової розробки відсутнє чітке загальноприйняте визначення поняття «бюджетно-податкова політика», межі її реалізації тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню бюджетно-податкової політики приділено багато уваги з боку таких учених як: С.О. Булгакова, О.Д. Василик, В.Г. Дем'янишин, Т.М. Ковальова, Т.Ф. Куценко, Л.В. Лисяк, І.Г. Лук'яненко, Ц.Г. Огонь, І.О. Плужніков, В. Федосов, І.Я. Чугунов, С.І. Юрій. Дані автори сформуливали власні бачення бюджетно-податкової політики, її ролі та місця в загальній системі державного регулювання економіки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Тракткування терміну «бюджетно-податкова політика» у більшості публікацій досить вільне, що не дає змоги уникнути розбіжностей та протиріч у розвитку подальших досліджень. Різні автори в своїх роботах використовують такі поняття, як «бюджетна політика» [5; 11; 19; 26], «фіскальна політика» [1; 2; 7; 12], «бюджетно-податкова політика» [10; 12] та інші подібні комбінації, що визначають, по суті, один і той самий предмет. Виникає наукове завдання щодо узгодження трактування поняття бюджетно-податкової політики, усунення суперечливих положень, а також формування узгодженого понятійного апарату.

Мета статті полягає у дослідженні сутності бюджетно-податкової політики в сучасній фінансовій теорії, формулюванні й обґрунтуванні такого бачення її сутності, яке усувало б наявні протиріччя, закладені в термінології.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ході аналізу джерел на предмет трактування

у фінансовій теорії терміну «бюджетно-податкова політика» була встановлена досить цікава закономірність у підходах до визначення предмету дослідження, що характеризується такими аспектами:

– західний підхід як у визначенні предмету дослідження (фіскальна політика), так і у своїй суті обмежується основними принциповими напрямками – оподаткування та видатки, а також вказує на суб'єкт здійснення – того, хто реалізує публічне управління. Розкриття інших аспектів відбувається за практичної реалізації; у теорії більшу увагу приділяють безпосередньо механізмам балансування двох основних елементів;

– у вітчизняній практиці та в країнах пострадянського простору багато уваги приділяється розкриттю реалізації аспектів державної політики у сфері видатків та оподаткування. Бюджетно-податкову політику пов'язують з такими цілями та задачами як: «врівноваження сукупної пропозиції та попиту» [13], «досягнення зайнятості населення» [2], «досягнення цілей держави та суспільства» [20] тощо.

Подібний акцент, власне, і призводить до існування такої кількості поглядів і трактувань бюджетно-податкової політики та її сутності, деякі з них мають принципові протиріччя. Серед основних точок зору можна відзначити групи, що визначають бюджетно-податкову політику як: діяльність; сукупність заходів, пріоритетів, цілей тощо (стадій або орієнтирів діяльності); систему рішень; категорію та науку. Подекуди в літературі зустрічаються і зовсім некоректні визначення, які порушують самі правила формування визначення, що лише додатково вказує на відсутність усталеного розуміння щодо досліджуваного питання.

Бюджетно-податкова політика є невід'ємною складовою частиною політики держави в цілому та економічно-фінансової політики зокрема, на цьому сходиться більшість дослідників [5; 13]. Відштовхуючись від даного твердження, спробуємо проаналізувати дійсність пануючих точок зору щодо визначення сутності бюджетно-податкової політики, використовуючи їх як плани (призми), яких було виокремлено п'ять:

1) бюджетно-податкова політика як управлінська діяльність [2; 3; 5–7; 9; 10; 14; 19; 22–24];

2) бюджетно-податкова політика як управлінський процес [1];

3) бюджетно-податкова політика як карта (план) управлінського процесу (розгляд у перспективі) [4; 11; 12; 25; 26];

4) бюджетно-податкова політика як система ітерацій (рішень) управлінського процесу (розгляд у ретроспективі) [20; 21];

5) бюджетно-податкова політика як наука [8; 23].

На думку автора, бюджетно-податкову політику не можна розглядати як науку через те, що вона не формулює наукову проблему, а пропонує інструменти впливу на певні сфери. Отже, у плані дослідження та розробки методів бюджетно-податкової політики є не стільки самостійною сферою науки, скільки специфічною міждисциплінарною областю дослідження на межі декількох суспільних наук (публічного (державного) управління, економічної теорії та соціології).

Із точки зору відношення частки й цілого бюджетно-податкова політика охоплює широкий спектр питань, знаходиться на межі багатьох сфер, при цьому не є виокремленою складовою частиною. У практичній площині внаслідок того, що в сучасних високодинамічних умовах система державного управління має високу інерційність, бюджетно-податкова політика стала не тільки невід'ємним елементом державного управління, а й відіграє роль окремого макроекономічного чинника. Таке внутрішнє протиріччя відчутно ускладнює природу поняття бюджетно-податкової політики.

Для того щоб детально виявити сутність досліджуваного предмету, звернемось до класичного наукового трактування самого терміну «політика» (що з давньогрецької «*πολιτική*» означає «державна діяльність»). Політика може розглядатися як [15]: 1) діяльність органів державної влади та державного управління, яка відображає суспільний устрій та економічну структуру країни, а також діяльність інших суспільних груп відповідно до їх суспільних інтересів; 2) політика – питання та події суспільного та державного життя; 3) політика – образ дій, спрямованих на досягнення чого-небудь. Термін «політика» досить глибоко досліджувався у філософській, історичній та економічній сферах [17; 18; 20]. Щоб не обтяжувати текст зайвим цитуванням, підіб'ємо підсумок та зазначимо, що з точки зору управлінської науки політику можна розглядати як: 1) комплексну управлінську діяльність; 2) систему суспільних подій/рішень/явищ/елементів тощо. Тоді, відповідно до зазначених вище планів, можна стверджувати, що по своїй суті бюджетно-податкова політика – це:

– діяльність державного управління у сферах оподаткування і видатків;

– певною мірою управлінський процес реалізації державної політики у сферах оподаткування і видатків (або хронологічний зріз формалізованого результату управлінської діяльності);

– карта (план) управлінської діяльності, що відображає бачення державного управління у сферах оподаткування і видатків; вона може виступати у вигляді планів та документів (функція планування в управлінні), моделі рішень та/або їх наслідків (прогнозування та ретроспективний аналіз).

Розглядати бюджетно-податкову політику як процес недоцільно, оскільки процес – це формалізована та структурована (а отже, детермінована) система зав'язків. А бюджетно-податкова полі-

тика по своїй суті – управлінська діяльність, яка передбачає ризики, а відтак, відсутність повної визначеності. Як хронологічний зріз формалізованого результату бюджетно-податкової політики більш доцільно розглядати бюджетний процес, що охоплює на своєму хронологічному відрізку як аспекти наповнення бюджету, так і витрат.

Отже, бюджетно-податкову політику більшість дослідників розглядає у двох вимірах: з одного боку, вона являє собою управлінську діяльність, з іншого – карту (план) управлінської діяльності. Окремо слід відзначити підходи Ю. Пасічника [16], який виділив об'єктивний (реальні економічні процеси, які виникають у результаті суспільного виробництва, мають у своїй основі фінансові потоки – базис) та суб'єктивний (система відносин, пов'язаних із людською діяльністю щодо перерозподілу суспільного продукту – надбудова) зрізи бюджетно-податкової політики. Поділити такий погляд повною мірою не вбачається можливим, оскільки в запропонованій конструкції приховане сутнісне протиріччя, коли базис прирівнюється до об'єктивного, а надбудова, відповідно, до суб'єктивного. Проте як базис, так і надбудова мають елементи як об'єктивної, так і суб'єктивної природи.

Висновки. Таким чином, можна сформулювати визначення бюджетно-податкової політики:

1) як управлінської діяльності – державного управління у сферах оподаткування і видатків із метою впливу на економічну рівновагу для реалізації державної політики в цілому. Всі інші складники наведених вище визначень відносно цілей, завдань, пріоритетів тощо є додатковим (надмірним) розкриттям аспектів державного управління/політики.

2) як її карти (або плану) – системи дій, заходів та механізмів (у сферах оподаткування і видатків), що дають змогу практично реалізувати бачення державного управління. Така система може відображатися в документальному вигляді як плани або моделі.

Розвиваючи ідею виділення суб'єктивного та об'єктивного в природі бюджетно-податкової політики, можна запропонувати бюджетно-податкову політику як управлінську діяльність вважати суб'єктивним проявом, а бюджетно-податкову політику як карту (план) управлінської діяльності – об'єктивним. Так, будь-яка діяльність визначається насамперед та більшою мірою тим, хто її здійснює, тобто вона має переважно суб'єктивну природу. А план (або історія) будь-якої діяльності так чи інакше повинен рахуватися з реальністю, тому включає в себе об'єктивні елементи і визначається ними більшою мірою.

Таке тлумачення дає змогу узгодити в собі фундаментальні тези більшості дослідників даного питання, відкидаючи при цьому суперечливі елементи, продиктовані індивідуальними акцентами поглядів. Також підхід до розгляду бюджетно-податкової політики, продиктований таким тлумаченням її суті, дає змогу більш точно структурувати управлінську діяльність, а відтак, підвищувати її ефективність.

За напрямом розвитку теоретичної бази детальної розробки потребують питання класифікації бюджетно-податкової політики та її інтеграції в комплекс державної політики, що і планується як напрями подальших досліджень.

Список літератури:

1. David N. Weil. Fiuskal policy [web source] / David N. Weil / The concise encyclopedia of economics. – Link : <http://www.econlib.org/library/Enc/FiscalPolicy.html>.
2. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. – М. : Книжный мир, 2001. – 895 с.
3. Булгакова С.О. Казначейська система виконання бюджету : [підручник] / С.О. Булгакова, Н.В. Базанова, Л.В. Єрмошенко [та ін.]. – К. : КДТЕУ, 2000. – 249 с.
4. Василик О.Д., Павлюк К.В. Бюджетна система України : [підручник] / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
5. Дем'янишин В.Г. Теоретичні засади бюджетної політики / В.Г. Дем'янишин // Світ фінансів. – 2007. – Вип. 1(10). – С. 19–34.
6. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Т. 2. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Академія, 2001. – 848 с.
7. Казаков А.П. Экономика (Микро-, макро- и прикладная экономика) / А.П. Казаков, Н.В. Минаева. – М. : ЦИППК АП, 1996. – 392 с.
8. Ковальова Т.М. Бюджет и бюджетная политика в Российской Федерации / Т.М. Ковальова, С.В. Барулин ; 2-е изд. – М. : Кнорус, 2006. – 208 с.
9. Комягин Д.Л. Словарь бюджетных терминов / Д.Л. Комягин // Право и экономика. – 1997. – № 23–24. – С. 43–46
10. Куценко Т.Ф. Бюджетно-податкова політика : [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / Т.Ф. Куценко. – К. : КНЕУ, 2002. – 256 с.
11. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України : [монографія] / Л.В. Лисяк. – К. : ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
12. Лук'яненко І.Г. Системне моделювання показників бюджетної системи України: принципи та інструменти / І.Г. Лук'яненко – К. : Києво-Могилянська академія, 2004. – 542 с.
13. Економічний енциклопедичний словник : у 2-х т. Т. 1. / За заг. ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2005. – 616 с.
14. Огонь Ц.Г. Доходи бюджету України: теорія та практика : [монографія] / Ц.Г. Огонь. – К. : КНТЕУ, 2003. – 580 с.
15. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 53 000 слов / Под общ. ред. проф. Л.И. Скворцова ; 24-е изд., испр. – М. : Оникс, Мир и Образование, 2007. – 1200 с.
16. Пасічник Ю.В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : [монографія] / Ю.В. Пасічник. – Донецьк : Юго-Восток, ЛТД, 2005. – 642 с.
17. Словарь философских терминов / Научная редакция профессора В.Г. Кузнецова. – М. : ИНФРА-М, 2005. – Т. XVI. – 731 с.
18. Словник сучасної економічної теорії Макмілана / За ред. Д.І. Пирса ; пер. англ. – К. : Арт Ек, 2000. – 640 с.
19. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями : [монографія] / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін ; за наук. ред. В. Федосова. – К. : КНЕУ, 2002. – 387 с.
20. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / Кол. авт. под общ. ред. А.Г. Грязновой. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 1168 с.
21. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. – М. : Дело, 1997. – 549 с.
22. Формування і функціонування бюджетної системи України : [монографія] / С.О. Булгакова, О.Т. Колодій, Л.В. Єрмошенко [та ін.] ; за заг. ред. А.А. Мазараки. – К. : Книга, 2003. – 344 с.
23. Чугунов І.Я. Бюджетна система в інституційному середовищі суспільства / І.Я. Чугунов, Л.В. Лисяк // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 3–12.
24. Бюджетна система : [підручник] / За ред. С.І. Юрія, В.Г. Дем'янишина, О.П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 624 с.
25. Податкова система : [навчальний посібник] / В.Г. Баранова, О.Ю. Дубовик, В.П. Хомутенко [та ін.] ; за ред. В.Г. Баранової. – Одеса : ВМВ, 2014. – 344 с.
26. Засади формування бюджетної політики держави : [монографія] / М.М. Єрмошенко [та ін.]. – К. : НАУ, 2003. – 284 с.

Сечняк А. А.

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

КАТЕГОРИАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СУЩНОСТИ БЮДЖЕТНО-НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКИ В СОВРЕМЕННОЙ ФИНАНСОВОЙ ТЕОРИИ

Резюме

Изучены взгляды исследователей на сущность бюджетно-налоговой политики и осуществлен их анализ. На основе последнего выделены общие и отличительные черты в видении предмета исследования разными авторами. В результате сформировано и обосновано авторское видение сущности бюджетно-налоговой политики, а также дано её уточненное определение, в целом не противоречащее современному научному пониманию

Ключевые слова: бюджетно-налоговая политика, фискальная политика, бюджет, государственное регулирование экономики, экономическая теория, терминология.

Sechniak A. A.

I. I. Mechnikov Odessa National University

CATEGORICAL ANALYSIS OF FISCAL POLICY ESSENCE IN A MODERN FINANCIAL THEORY

Summary

The views of different scientists on the essence of fiscal policy were studied and analyzed in this article. Based on the analysis, the common and distinguishing features of studying the essence of fiscal policy were singled out. As the result, author's own view on fiscal policy was formed and justified; also the definition of it was clarified in such way to exclude the contradiction with the modern financial theory.

Key words: fiscal policy; budget; government regulation of economy; economics theory, definitions.